

A felsőoktatás szerepe a nemzeti versenyképességben

(Egy lehetséges gondolkodási keret)

Bevezetés

A globalizáció kiterjedésével, a gazdasági verseny egyre élesebbé válásával minden szinten előtérbe kerültek a versenyképességgel kapcsolatos összehasonlító elemzések. Beszélünk az egyes termékek és szolgáltatások piaci versenyképességéről éppúgy, mint versenyképességről az iparágakkal, országokkal, vagy gazdasági régiókkal kapcsolatban is. Ezeknek a különböző szinteknek a versenyképességét persze eltérő módon értelmezzük és mérjük, de az is kétségtelen, hogy megkerülhetetlen összefüggések vannak közöttük.

Ebben az írásban a nemzeti szintű versenyképesség egy sajátos aspektusával foglalkozunk. A nemzeti versenyképesség lényegében egy ország fejlődésének útját és lehetőségeit jellemzi. A Budapesti Corvinus Egyetem Versenyképesség Kutató Központja által használt definíció szerint „egy nemzetgazdaság versenyképessége abban áll, hogy úgy tud létrehozni, felhasználni, illetve a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy ennek során állampolgárainak jóléte és saját termelési tényezőinek hozadéka fenntartható módon növekszik” (Chikán és Czákó, 2009). Ez a meghatározás ugyan gazdasági fókuszú, de az idézett helyen szereplő kifejtése, illetve az ott közölt kutatási modell világossá teszi, hogy a versenyképesség nem egy szűk gazdasági kategória, hanem jelentős társadalmi tartalommal rendelkező, a nemzeti sajátosságokra, intézményekre nagymértékben támaszkodó jelenség.

Így a versenyképességi elemzésekben nagyon is helye van az oktatás, ezen belül pedig a felsőoktatás bevonásának. Jelen tanulmányban ennek egy meghatározott nézőpontból történő elemzésére vállalkozom: azt igyekszem feltárni, hogy milyen kapcsolatok vannak nemzetközi összehasonlításban a gazdasági versenyképesség és a felsőoktatás jellemzői között, kitérve arra, hogy a száraz adatelemzés alapján hol tart hazánk a nemzetek versenyében.

Hazánk helyzete az átfogó versenyképesség és a felsőoktatás szempontjából

A versenyképesség társadalmi tartalmát tükrözik azok a nemzetközi elemzések, amelyek a nemzeti teljesítmények összehasonlításával foglalkoznak. Ezek sokszínű világában találkozunk nagyon általános, a „jóllét” fogalmára támaszkodó értékelésekkel éppúgy (*The New Economics Foundation*, 2014), mint teljesen technikai, az üzleti tevékenység lebonyolításának körülményeit összehasonlító elemzésekkel (*The World Bank*, 2013), illetve egy-egy részterület (felsőoktatástól a logisztikáig) nemzeti eredményességének összevetésével foglalkozókkal. A szorosabban vett versenyképességi jelentések köre is meglehetősen terjedelmes, nemzetközi intézmények (*European Commission*, 2014, *OECD: Hong*, 2014) által készített értékelések mellett találunk olyan összehasonlításokat is, amelyeket a versenyképességi jelentéseket fő profiljuk elemei közé soroló „think tank”-ek készítik. Ezek közül a két leggyakrabban idézett jelentés a Világgazdasági Fórum (*WEF, World Economic Forum*, 2014) és a Lausanne-i székhelyű üzleti iskola, az IMD rangsora (*IMD*, 2014). A továbbiakban az előbbire fogunk támaszkodni, főként a jobb adathozzáférés, illetve a konkrét elemzési cél, a versenyképesség és a felsőoktatás kapcsolatának konkrétabb megközelítése miatt.

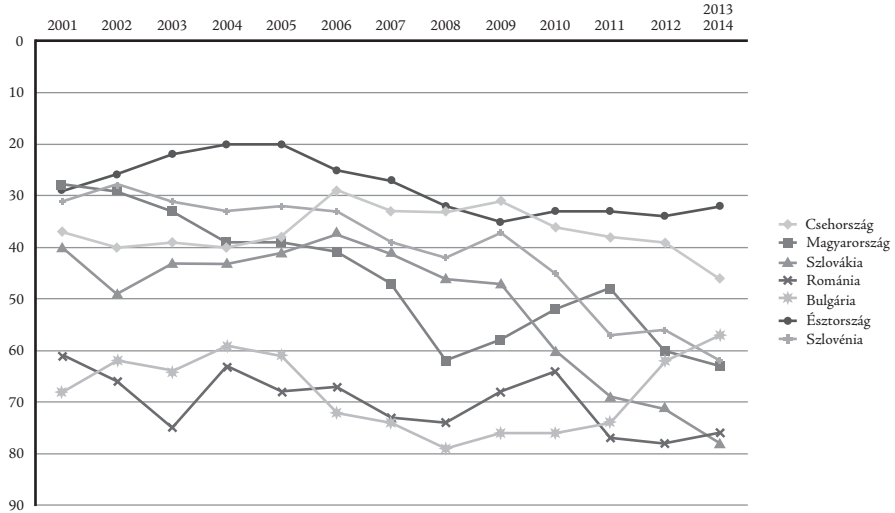
A Világgazdasági Fórum versenyképességi elemzése évente némileg változó, az utóbbi években 140-nél több ország teljesítményét rangsorolja. A rangsorolás alapja egy meglehetősen összetett index, amely száznál több ismérvre támaszkodik, ezek között vannak „kemény”, statisztikai adatok és „puha”, véleménykérésre támaszkodó információk is. Az ismerveket 12 pillérbe foglalják össze, ezek a következők:

1. Intézmények	7. A munkaerőpiac hatékonysága
2. Infrastruktúra	8. A pénzügyi piacok fejlettsége
3. Makrogazdasági környezet	9. Technológiai felkészültség
4. Egészségügy és alapoktatás	10. Piacméret
5. Felsőoktatás és szakképzés	11. Az üzleti tevékenység fejlettsége
6. Az árupiac hatékonysága	12. Innováció

Mint látható, ezek a pillérek nemcsak a gazdaságot közvetlenül érintő kérdésekre támaszkodnak, hanem a társadalmi jelenségek széles körét vonják be a vizsgálatba. Segítségükkel pillérenként (sőt, a pillérek mögött lévő konkrét kérdésenként) rangsorolhatók a felmérésben szereplő országok. A részmutatókból egy komplex módszertan alapján elkészül egy összesített index, amely az átfogó rangsort alakítja ki, s mivel a jelentés évről évre elkészül, összehasonlítható az egyes országok pályája is.

A rangsorolás illusztrációjaként tekintsük meg az 1. ábrát, amely 2001 óta mutatja a velünk szokásosan összehasonlított kelet-közép-európai országok versenyképességi helyzetét. Látható, hogy összességében az egész régió veszített versenyképességéből. Sajnos, hazánk ezen belül a legnagyobb vesztesek közé tartozik: ebben a másfél évtizedben a 28. helyről a 63.-ra csúszott vissza, s bizony ma már mások a közvetlen versenytársaink, mint az ezredfordulón.

1. ábra Magyarország helye a WEF rangsorában

Forrás WEF (2014) alapján saját szerkesztés

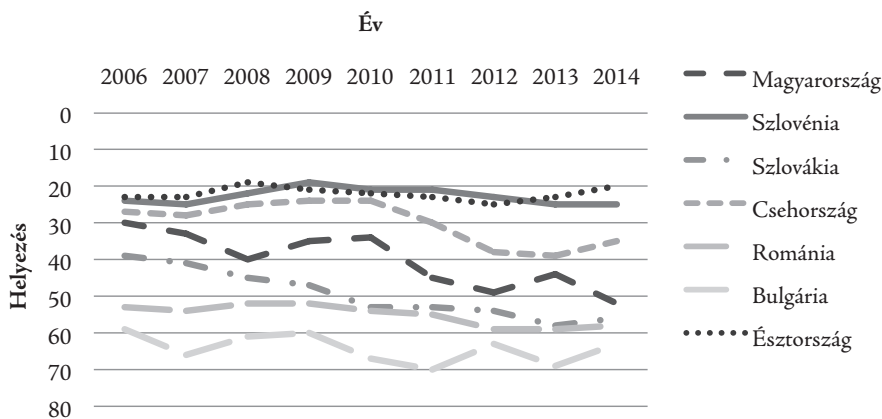
Mint az előzőekben adott felsorolásból látszik, van a WEF rangsorolásnak egy kifejezetten a felsőoktatásra és a szakképzésre vonatkozó pillére is. E pillér vonatkozásában a 44. helyen állunk, azaz helyezésünk számottevően jobb, mint az ország teljes versenyképessége. Az is látszik (1. táblázat), hogy ezen a helyezésen belül az egyes rész-tényezők szerint igen differenciált a helyzet: a beiskolázási adataink jók, s jónak értékelhető a magas képzési színvonal előfeltételeként értelmezhető matematikai és természettudományos felkészültség, illetve az internet-ellátottság is, addig a képzés minőségi mutatói kifejezetten rosszak. Nem tartozik szorosan jelen tanulmányunk tárgyához, de azért megemlítem, hogy más felmérésekből is tudjuk, hogy a cégek saját képzési, továbbképzési hajlandósága pedig kifejezetten katasztrofális (Chikán és Czákó, 2014) – ezt is jelzi a rangsor.

1. táblázat A WEF rangsor „illetékes” blokkja:

Versenyképességi ismérv	Magyarország helyezése
Középiskolai beiskolázás	37.
Felsőiskolai beiskolázás	35.
Az oktatási rendszer minősége	93.
A matematikai és a természettudományi képzés minősége	38.
A management iskolák minősége	68.
Internet elérhetőség az iskolákban	33.
Kutatási és képzési szolgáltatások elérhetősége	84.
Saját dolgozók képzése	108.

A 2. ábrára tekintve láthatjuk, hogy hazánk a felsőoktatási-képzési pillérben is zuhanás-szerűen esett az elmúlt években (2006 előttről nem áll rendelkezésre adat): a 30. helyről az 50. helyre estünk vissza a globális rangsorban. Sovány vigasz, hogy a kelet-közép-európai országok sorrendjében nagyjából megtartottuk a helyünket, s bár az élcsoporttól leszakadtunk, a követő boly még nem ért utol bennünket.

2. ábra A kelet-közép-európai országok felsőoktatási helyezései a WEF rangsorban, 2006-2014

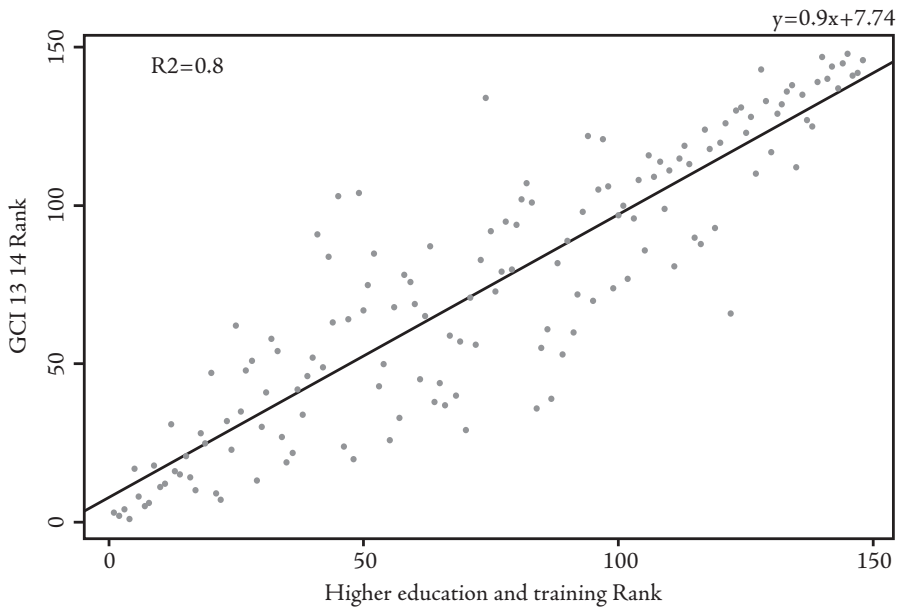
Forrás WEF (2014) alapján saját szerkesztés

A felsőoktatás eredményességének kapcsolata a versenyképességgel

Az alábbi elemzés rámutat arra, hogy miért is jelent súlyos problémát a magyar társadalom és gazdaság számára, hogy visszaesik felsőoktatásunk versenyképessége – látni fogjuk, milyen szoros a kapcsolat a versenyképesség általános mutatója és a felsőoktatás eredményessége között. Az elemzés szélesebb bázisra helyezése kedvéért bevonjuk a vizsgálatba a felsőoktatási versenyképesség WEF-ben közölt adatai mellett az egyes országok egyetemének egy jellemző rangsorát, az U21 indexet, illetve kiemeljük a WEF rangorból a gazdasági versenyképességgel talán legközvetlenebb kapcsolatban lévő management képzést.

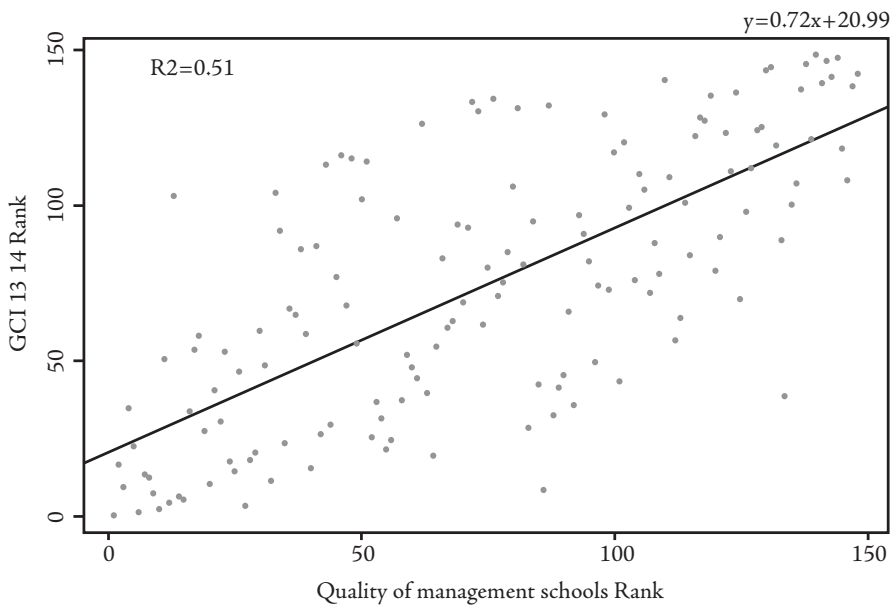
Tekintsük át elsőként a WEF átfogó rangsora és a felsőoktatási ismerv szerinti rangsor kapcsolatát. A 3. ábrán a felmérésben szereplő 144 országnak a kétféle rangsorban elfoglalt helyét vetjük össze. Azt látjuk, hogy a két ismerv között igen szoros kapcsolat van, magas a korrelációs együttható: nagyon kis hibaszázalékkal elmondható, hogy az az ország, amelynek a felsőoktatása jobb, előkelőbb helyen van a globális versenyképességi rangsorban. Kevésbé szoros, de még mindig erős a korreláció ($R^2=0,51$) az átfogó helyezés és a management school-ok minősége között (4. ábra). Itt kisebb a trend meredeksége, és sokkal nagyobb az országok szóródása, ami annak köszönhető, hogy az átfogó mutató (versenyképesség) és a parciális teljesítményt jelző mutató (management school-ok minősége) között jóval több az áttétel, mint a két átfogó mutató, az általános versenyképesség és a teljes felsőoktatásra vonatkozó jelzőszám között.

3. ábra Kapcsolat a felsőoktatási versenyképesség és az átfogó versenyképesség között

Forrás WEF (2014) alapján saját szerkesztés

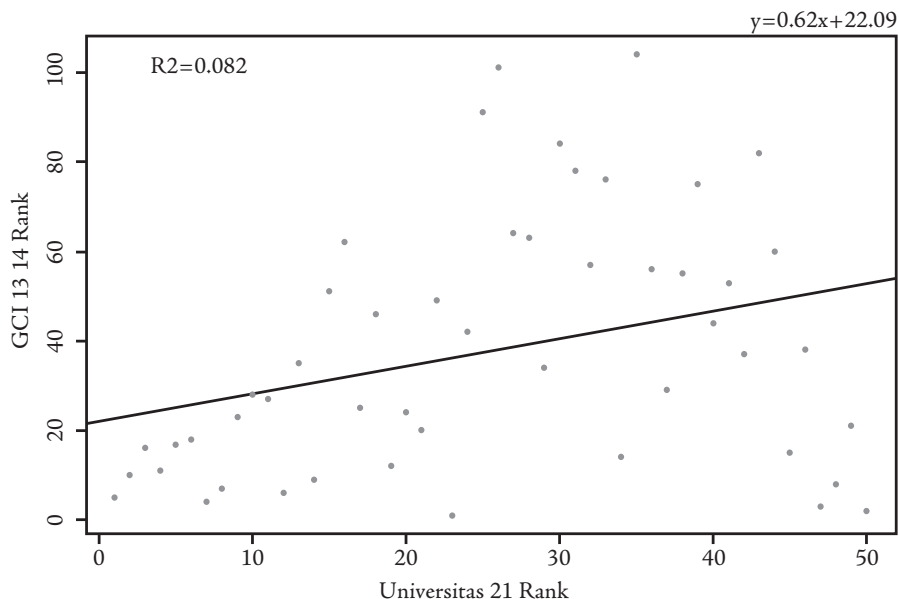
4. ábra Kapcsolat a management iskolák minősége és a versenyképesség között

Forrás WEF (2014) alapján saját szerkesztés

Tekintsünk ezek után egy más rendszerben készült rangsorolást, a világ vezető kutató egyetemeinek szervezete által készített U21 rangsort, amely az egyes országok egyetemeinek alapján rangsorolja az országokat (5. ábra).

5. ábra Az U21 egyetemi rangsor és a versenyképességi rangsor kapcsolata

Forrás WEF (2014) alapján saját szerkesztés

Azt látjuk, hogy bár a trendvonal enyhén emelkedő, itt nagyon nagy az országok szórása, laza a kapcsolat az egyetemek összetételére épülő rangsor és a versenyképesség között. Más megfogalmazásban azt mondhatjuk, hogy az egyes kiemelkedő egyetemek rangsorára épülő összehasonlítás a versenyképesség szempontjából sokkal kevesebbet mond, mint a rendszer egészét szem előtt tartó WEF felsőoktatási mutató használata.

Összefoglalás

Tanulmányunkban arra kívántunk rámutatni, hogy az egyes országok átfogó versenyképessége szoros kapcsolatban van a felsőoktatás minőségével: igen erős korrelációt találtunk az azonos módszertannal készült két WEF-lista között. Azt találtuk ugyanakkor, hogy a management-képzés minősége, illetve az egyes egyetemek rangsorolására épített listák és a versenyképesség kapcsolata sokkal lazább. Ebből azt a következtetést vontuk le, hogy a bemutatott eredmények szerint az egyes parciális mutatók csak korlátozottan használhatók fel arra, hogy megítéljük a felsőoktatás versenyképességének hatását (márpedig sajnos ez nagyon gyakran megtörténik). Az érdemi mondanivalóhoz komplex szemléletű elemzést kellene végezni.

A fentiekben bemutatott elemzés természetesen korlátozott érvényű, inkább a problémakezelés lehetőségének illusztrálására, mint tartalmi következtetések levonására alkalmas. Ez utóbbihoz kiterjedtebb kutatásra van szükség – ennek egy lehetséges megközelítését tartalmazza a tanulmány.

Irodalom

- CHIKÁN ATTILA ÉS CZAKÓ ERZSÉBET (2009, SZERK.): Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CHIKÁN ATTILA ÉS CZAKÓ ERZSÉBET (2014): Kilábalás göröngyös talajon. Gyorsjelentés a 2013. évi felmérés eredményeiről. BCE Versenyképesség Kutató Központ, Budapest. Letöltés: <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=46219>
- WEF (2014): Global Competitiveness Report, World Economic Forum, www.weforum.org
- IMD (2014): World Competitiveness Yearbook www.imd.org/wcc
- HONG, E (2014): *Development of COCD Competitiveness Indicators Platform* <http://www.oecd.org/mena/investment/44965863.pdf>
- European Commission (2014): *European Competitiveness Report* http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/european-competitiveness-report/index_en.htm
- NEF (The New Economics Foundation, 2014): *Happy Planet Index*, www.happyplanetindex.org
- The World Bank (2014): *Doing Business* www.doingbusiness.org
- Cultus (2014): The 2014 Education systems' ranking by U21, <http://www.onlinecultus.com/2014-education-systems-ranking-u21/>